

Neues Archiv

der

Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde

zur

Beförderung einer Gesamtausgabe der Quellenschriften
deutscher Geschichten des Mittelalters.

Dreizehnter Band.

Hannover.

Hahn'sche Buchhandlung.

1888.

XIII.

A m a l a r i i F o r t u n a t i

Episcopi Trevirensis

Epistula de tempore consecrationis et ieiunii.

Nebst Nachträgen zu dem Verzeichnis der Briefe von W. Gundlach.

Von

P. Gabriel Meier,
Bibliothekar des Stifts Einsiedeln.

‘Briefe’ in den Handschriften von Einsiedeln.

Nachträge

zur Aufzählung von Dr. Gundlach im Neuen Archiv Band XII¹.

N. A. XII, S. 264. Karoli Magni epistolae. Cod. 168. s. X. p. 130—134: ‘Epistula Karoli imperatoris de LXX mae, LX mae, L mae et XL mae observatione. Dilectissimo magistro nobisque’. Jaffé, Bibl. XI, 403 (Arch. VIII, 738).

S. 272. Amalarii Trevirensis archiepiscopi de ecclesiastico officio libri IV. Cod. 109. saec. XI. p. 10—13. Praefatio ad Ludovicum pium. ‘Gloriosissime imperator’. Migne, Patr. lat. 105, 985—988. Derselbe Brief in einer Augsburger Handschrift Hraban zugeschrieben, steht in den Historisch-politischen Blättern Bd. 37, S. 451—453.

Cod. 168. saec. X. p. 134—160: ‘Epistula Amalherii abbatis ad Hilduinum abbatem’².

Der Verfasser ist, wie sich aus dem Briefe selbst ergibt, Amalarius, nach der gewöhnlichen Annahme von 809—814 Bischof von Trier. Bis jetzt kannte man von ihm nur sein Schreiben an Karl den Grossen über die Taufe und die Versus marini an Abt Peter von Nonantula³.

Im vorliegenden Briefe bezieht er sich auf denselben Abt Petrus und seine Gesandtschaft, die er mit ihm im Jahre 813 nach Konstantinopel machte. Er gibt darüber einige Aufschlüsse, hauptsächlich aber über die kirchlichen Gebräuche

1) Bei der Aufstellung dieses Verzeichnisses wurde angenommen, dass der Inhalt des ‘Archivs’ schon vollständig in das Directorium aufgenommen sei; es zeigt sich jedoch, dass es nicht der Fall gewesen ist. W. 2) Arch. VIII, 738 als saec. XII. nach Gall Morel; nach dems. (Einsiedler Hss. der lat. Kirchenväter) SB. d. Wiener Akad. LV, S. 244, s. XI. — Die freundlichst mitgetheilte Schriftprobe spricht für das höhere Alter der Handschrift. Die Ueberschrift ist ursprünglich, mit dem ‘abbatis’, welches allen anderen Zeugnissen widerspricht, doch ist auffallend, dass er auch unten S. 322 sagt: ‘quasi coner resistere ammonitioni episcopi mei in aliquo’. Sein Ende ist unbekannt, sollte er auf sein Bisthum verzichtet und sich in eine Abtei zurückgezogen haben? W. 3) Dümmler, Poet. Lat. I, 426.

und Disciplin, wodurch der unten folgende Abdruck gerechtfertigt erscheint. Die Lesart scheint aber mehrfach zweifelhaft zu sein. Der Empfänger des Briefes ist ohne Zweifel jener auch sonst bekannte Hilduin, welcher von 814 bis ungefähr 840 der Abtei St. Denis bei Paris vorstand.

S. 276. 19) Halitgarii poenitentiale. Davor: Ebonis ad Halitgarium epistola. Cod. 281. saec. IX. p. 271—282: 'Reverentissimo in Christo fratri ac filio Halitgario episcopo Ebo indignus archiepiscopus salutem. Non dubito tuę agnitum'. Ed. Migne l. c. 105, p. 651—654. Vgl. Morel a. a. O. S. 251 (wo es heissen sollte IX statt XI) und S. 253.

S. 493. α. Hrabani Mauri Liber de Computo. Prologus ad Macharium monachum. Cod. Einsidl. 319. saec. X. p. 157: 'Legimus in Proverbiis, melius est'.

Ich füge hier gleich, um das Verzeichnis vollständig zu machen, die folgenden Briefe bei, obschon sie einer späteren Abtheilung angehören.

Theoini (i. e. Eberwini) abbatis Theologensis ad d. Popponem Trevirorum archiepiscopum de vita vel obitu sancti Symeonis monachi. 'Domno et venerabili Popponi archiepiscopo frater Ebronius abbatis nomine indignus'. Cod. 247. saec. XII. p. 430. Ed. in Acta SS. Iunii I, 89, und danach MG. SS. VIII, 209.

Wolfhardi presbiteri ad Erchanboldum pontificem: 'Domino beatissimo deoque ad calcem'. Prologus in vitam S. Walburgae virginis. Cod. 250. saec. XII. p. 61—62: Edita in Actis SS. Februar. III, 523—526 (der Prolog MG. SS. XV, 538).

Endlich scheint Gundlach entgangen zu sein Praefatio 'Helperici abbatis in librum de Computo', ein Brief an Abt Asper, gedruckt bei Mabillon, *Analecta veterum*. Ed. 1723 p. 431.

Epistula Amalherii abbatis ad Hilduinum abbatem.

Magnifico vere et reverentissimo magistro, humili et excellentissimo pape Hilduino gratia inenarrabilis Dei proveniet¹ in omni introitu et exitu, usque dum condatur ad populum suum. O quam salutiferum et optabile est nautis², vallatis procellosis turbinibus et periculosissimis aequoris, adprendere portum, ut evadant loetum³. Ita mihi, quotiescumque mentem

1) Lies 'proveniat'. W.
bessert aus 'loeto'.

2) Verbessert aus 'nautos'.

3) Ver-

fragilitatis meae quatiunt fluctus emergentes novarum rerum, vitale est, si potuero transnare ad gremium prudentiae vestre. Hic mihi portus est de omnibus questionibus insperate insurgentibus, si videro in eis vestrum intellectum¹. Quod si forte non semper et per omnia praesens est, quia sepius nubicula sollicitudinum temporalium obducit animum, ne clare aspiciat supernum et semper serenum lumen, est vobis locus a Deo et occasio data, ut quodcumque salubriter indagare coeperitis, adprehendatis, a terminis Histri fluminis usque ad mare Tyrrenum et usque ad fines Germaniae, a terminis maris Gallici, quod est inter Sardiniam et Baleares insulas, usque ad insulas Brittonum² et Scottorum. Oportet excellentiam vestram certare, ut amoveat errores nostros propter talentum acceptum.

Salventur animę nostrę per vestram correctionem, ut fruamini dicto: Quoniam qui converti fecerit peccatorem ab errore viae suae, salvabit animam eius (sive suam, ut alia translatio habet³) a morte. Et reliqua.

Quamvis quatiar in multis presenti rota⁴ nativitatis meae et innumeris, in promptu⁵ operior dilucidari a vestra prudentissima indagatione de his quę per loca in sequentibus titulabuntur.

Quando fui apocrisiarius, quamvis indignus, videlicet minimus a maxima potestate in partibus Grecorum, audiavi inter nostros, id est meos socios, et eos qui ad imperium Grecorum pertinent, diversa sentire de temporibus fixis apud nos sacrorum ordinum⁶. Ut repperi apud quendam archiepiscopum, ipso narrante, de civitatis⁷ Iadhare, sine aliqua observatione nostrę consuetudinis celebrant consecrationem sacrorum. Retulit⁸ quomodo vellet aliquem diaconum promovere ad presbyteratus officium in vigilia pasche. Ipso renuente eodem tempore, promotus est in festivitate sancti Petri in loco, ubi eram, vigilia memorate festivitatis sancti Petri. Erat quidem, ut retulit diaconus, nobiscum qui veniebat, a partibus Romę, confirmans se factum diaconum ab apostolico Leone. Rogitavit me, ut in illo die proveherem illum. Ego ammodum restiti et legato, qui me ducebat, et ipsi diacono, et vix evasi. Socii nostri Petrus abba et sui monachi dissentiebant a meis in ordinatione primi mensis. Dicebant, se velle habere duodecim lectiones secundum Romanum usum semper in prima septimana quadragesimę, in quocumque mense sive tempore mensis eveniret. Ego non habebam quid dicerem, nisi quod scriptum tenebam in nostris libris: 'primi mensis prima sabbati'. Cogi-

1) 'vestrum' von zweiter Hand nachgetragen. 2) Verbessert aus 'Brettonum'. 3) 'habet' von zweiter Hand. 4) 'ta' von zweiter Hand zugesetzt. 5) 'promptu' von der ersten Hand. 6) 'n' von zweiter Hand nachgetragen. 7) Sic! Die Stadt ist Zara. 8) 'R' statt 'r' durch Correctur.

tabam et me tenere Romanum usum, quia scripta, quæ legi in Frantia, de eodem loco cogitavi advolasse. Etiam hinc angebar amplius, quoniam audivi hic in isto palatio proferre tempore domni Karoli, quod consuetudo Romanæ ecclesiæ licentiam nobis daret in mensibus declaratis quattuor temporum per unamquamque sabbati duodecim lectiones et consecrationes caelebrare. Quos ego secutus olim, ita feci, suadentibus clericis ecclesiæ Treforicæ¹, insuper referentibus, quod Ricbodo ita faceret, necessitate cogente. In secundo mense, ubi scriptum est: 'secunda sabbati, tertia sabbati', causa necessitatis consecravi presbiterum, nesciens tamen, cur hoc facerem, nisi quia audivi ceteros ita fecisse, et cogitabam semper animo, quomodo potuisset fieri, quod sine ratione aliqua præfixi essent descripti dies, qui vulgo vocantur apud nos quattuor temporum. Modo video observare, ut scriptum est, illa tria tempora, nisi necessitas alias cogerit, id est quinti mensis secunda sabbati, septimi mensis tertia sabbati, decimi mensis quarta sabbati, nisi aliquoties inpediat nativitas domini nostri Iesu Christi, et faciat in tertia sabbati celebrari. Sed in ancipiti tramite nuto de primo mense, qui aliquoties exercetur tali consecratione prima sabbati, aliquoties secunda sabbati. Quid amplius dicam secundum arbitrium uniuscuiusque potestatem habentis? Quapropter precor nostræ parvitati intimari a vestra celsitudine, si simili modo licitum sit nobis ceteras festivitates mutare, quas tenemus a Romana consuetudine, sicuti est pascha, sicuti est quadragesimale tempus. Nam et de his refert tripertita historia in libro nono², capitulo XXXVIII³ aliquando ecclesiam dissonasse. 'Quidam', inquit, 'observabant quarto decimum⁴ diem, quidam sabbati⁵ custodiebant, aliqui voluerunt Iudeos sequi in sacra festivitate, alii declinaverunt dicentes, post æquinoctium caelebrari, dum sol esset in ariete'. Similiter et in ipso ieiunio ante pascha diversa sentiebant, ut in eodem libro et eodem capitulo refertur. Romani enim tres⁶ septimanas ante pascha ieiunabant, præter sabbatum et dominicam, Alexandria sex, alii vero septem, et cetera multa diversa fuerunt. Quæ omnia studuerunt sancti patres ad concordiam unius consuetudinis revocare, et si non per omnia regna, tamen in propinquis locis, utpote nos qui propinqui⁷ sumus Romæ atque in eodem regno sub beatissimo et piissimo principe Hludovico, quem Deus ita hic gubernet, ut hinc illum ciendo celestes cives cum gaudio

1) Id est Trevirensis. Cf. Migne, P. l. 99, 888: Amalarius Treforum episcopus. 2) 'octavo' Hs. 3) Cassiodorius l. c. ed. Garet I, 323. 4) 'quartumdecimum' Cass. 5) 'sabbatum' Cass. 6) Cass. 'sex'. Am Rande: 'Ed. Niv. et Frob. tres'. 7) 'pro' von zweiter Hand nachgetragen.

suscipiant, et beato Petro principe apostolorum acciti¹ ad fidem, merito eius ecclesie usum salubrem tenemus, cui ipse praesedit. Nam Greci adhuc octo ebdomadas ieiunant, preter sabbatum et dominicam diem et solum sabbatum festivitatis pasche ieiunant, in memoracione luctus Apostolorum, qui fuit tempore passionis Christi. Et legi in litteris Albini magistri, missis ad Karolum imperatorem² sancte memorie, referendo de septuagesimo, quod audiret in coetu Romanę ecclesie quosdam ab illo tempore, id est septuagesimi numeri, olim orientales inchoasse ieiunium, quod fieri potest propter refectionem quintę ferie. Melciades qui fuit XXXIII a beato Petro ita: 'Ne³ quinta feria ieiunium quis de fidelibus agat, quia in his diebus pagani quasi sacrum ieiunium celebrant'. Quapropter non est alienum a fide, ut sicuti Greci octo ebdomadas ieiunant propter refectionem quintę ferie et sabbati, siquidem et nos non discrepamus⁴ ab ipso ieiunio. Ieiunamus de Alleluia VIII ebdomadas. Ieiunium humilitatem significat⁵, sicut dicitur in psalmo⁶: 'Et humiliabam in ieiunio animam meam'. Humilior lingua latina greca⁷. Antiqui etiam ciborum abstinenciam, ut refertur in suprascripto libro⁸ et in eodem capitulo, non similem habebant. Nam alii ab animatis⁹ abstinebant, alii tantummodo de animatis pisces comedebant; alii cum piscibus volatilia; alii abstinebant a caulibus et ovis; alii sicco pane vescebantur; alii ieiunabant usque ad horam nonam et sine discretione ciborum reficiebant. Et sicut in eodem libro capitulo XXXV¹⁰ legi, quando confitebantur peccata sua, non uno eodemque modo abstinentia¹¹ agebatur. Sic enim scriptum est¹²: 'At illi afflictionibus sponte vacantes, aut ieiuniis, aut abstinentia lavacri, aut suspensione ciborum, aut rebus aliis'. Quem usum videtur tenere ecclesia nostra, propter communionem universalis ecclesiae, ut aliquomodo a licitis abstinendo cum universali concordemur, id est ab Alleluia novem septimanas, concordando cum his, qui dicuntur ieiunare aut ieiunasse novem septimanas. Dictum est enim, ieiunium humilitatem significare. Qua de causa humiliore glosa latina aperte ieiunium demonstratur in abstinentia Alleluia. Ad id etiam valet, ut profusius ieiunium exprimatur circa ipsud tempus paschale, quando apostoli tristabantur et ipse Christus, sicut refert Evangelium: 'Tristis est anima mea

1) Geändert aus 'accidi'. 2) Alcuini Epist. 96. Jaffé, Bibl. VI, 399.

3) 'de' Hs. Im Liber pontificalis XXXIII (Migne 129, 1499) steht: 'constituit, ut nulla ratione die Dominico aut quinta' etc. 4) Vielleicht 'discrepemus'. W.

5) Cf. S. Augustini Ep. 36 c. 13. Ed. Migne II, 150.

6) Psal. 34, 13. 7) So die Hs. 8) Hist. tripartit. L. IX. c. 38.

Cassiod. ed. Garet I, 323. 9) Ueber a(tis) ist in der Hs. ein n gesetzt.

10) 'XXXV' Hs. 11) Auf Rasur. 12) Hist. tripart. L. IX. c. 35.

Cassiod. ed. Garet. I, 321.

usque ad mortem', quod a sonoris campanis aereae¹ vocis aures ieiunant. Precellit enim aes ligno. Eodem enim signo ante Stephanum pontificem per omnes horas consecratas colligebantur fideles ad ecclesiam. Quem usum Ilirici et omnis Græcia adhuc observat. Sane quia mentionem fecimus de septuagesimo, oportet dicere, cui numero occurrat, videlicet paschali, id est clauso pasche, a pascha Domini usque ad septimam sabbati sanctam, et eadem festivitas est secundum legem mosaicam. Scriptum est in Exodo: 'Sollemnitatem azimorum custodies. Septem dierum comedes azima'. Et iterum in Levitico: 'Septem diebus azima comedetis. Dies primus erit vobis celeberrimus sanctusque'. Et paulo post: 'Dies autem septimus erit celebrior et sanctior', atque in nostra ecclesia pro uno die accipitur totum illud tempus. Quae de re cottidie cantamus: 'Haec dies' et cottidie dicimus in celebratione missae: 'In² hac potissimum die'. Ut diximus septuagesimus pervenit usque ad clausum pascha³, sexagesimus usque ad medium, quinquagesimus usque ad primum, quadragesimus usque ad cenam Domini. Referri oportet, quid meae parvitati videatur in his terminis rationis haberi. Denarius quater ductus in quadragenarium surgit. Significat introitum vocati populi ad baptismum, quod demonstratur in libro Exhodi ubi scriptum est: 'In introitu vero atrii'; et paulo post: 'Columnas habebit quattuor cum basibus totidem'. Quod ita intellegendum tradunt doctores ecclesie: In introitu atrii quattuor sunt columnę, quia nonnisi per fidem et sacramenta evangelii, quę quattuor libris continentur, unitatem sanctę ecclesię quis ingredi poterit. Unde pulcher in ipsa ecclesia mos antiquitus inolevit⁴, qui cathecizandi et christianis sunt sacramentis initiandi, quattuor evangeliorum principia recitentur ac de figuris et ordine eorum in apertione aurium suarum solerter erudiantur. Quo sciant exinde ac meminerint, qui et quot⁵ sint libri, quorum verbis maxime in fide veritatis debeant erudiri. Decim enim verba legis in evangelio replicantur. Per quattuor evangelia docetur quisque auditor, ut habeat unius Dei notitiam et ipsum Deum non cogitet esse aliquam creaturam; ut septimum diem sanctificet, id est ut in dono septiformis spiritus accepta remissione peccatorum quiescat a pravis tumultibus. Septem precepta, quę secuntur ad denarium perficiendum; ubi est primum: 'Honora⁶ patrem tuum', ad dilectionem proximi pertinent. In multis hominibus ante baptismum naturaliter inserta sunt, et si non sunt, hoc agitur in scrutinio ante baptismum ut inserantur⁷. Quaterno

1) 'areae' Hs. 2) 'in h.' von zweiter Hand.
 'pasche'. 4) Es scheint zu fehlen 'ut eis'. W.
 'quod'. 6) 'hōfa' Hs. 7) 'utsērantur' Hs.

3) Verbessert aus
 5) Verbessert aus

currente per denarium pervenitur ad baptismum¹; scilicet per quattuor evangelia discendo, decim precepta legis intrat, vocatur ad sacramenta baptismi. Unde et mos antiquus obtinuit, ut qui corruerint baptismalem innocentiam, poenitentia afflicti eodem die, idest cena Domini, redirent ad reconciliationem episcoporum, ut poenitentia mundati participes sint in pascha Domini ablutis unda baptismatis. Inter quintam et primam duo differunt. Habet enim duo catecuminus, quae differunt, secundum quod scriptum est in evangelio de caeco nato et inluminato a Domino. Dixit ei Dominus²: 'Tu credis in filium Dei?' Ecce inluminatos oculos habet. Ille respondit: 'Quis es Domine?' In hac ignorantia ostendit se nondum gustasse, quam dulcis est Dominus. Quoniam nondum est baptizatus, propterea non manducat carnem Domini. Quadragenario scilicet numero temporalis in hoc mundo cohabitatio demonstratur, quoniam quaternarius in XL numerus prevalet. Quattuor autem partes habet et annus et mundus. Iam in quinquagesimo intrabitur ad celestem habitationem. De qua dicit Paulus³: 'Nostra autem conversatio in caelis est'. Quinquagesimus pervenit usque ad primum pascha. Pascha transitus dicitur. Factus est iam transitus. Videamus qualis. Ille qui dicebat Domino: 'Quis es Domine?' modo dicit: 'Credo Domine', et adorat eum. Transitus iste de ieiunio transit ad cibum sumendum, scilicet corpus et sanguinem Domini. Quinque denarium multiplicando faciunt L. Nostra omnis remuneratio in denario consecrata est. Ipsumque denarium primo in baptismo possidemus. Sit homo exterior integer, qui constat quattuor elementis. Fit interior integer ex trina dilectione, qua diligit Deum ex toto corde, ex tota anima, ex tota virtute. Ipse Deus trinitas est. Fabricata domus⁴ merito possidetur a fabricatore. Deus sedet in hereditate sua. Dicit propheta⁵: 'Beata gens cuius est Dominus Deus eius, populus quem elegit in hereditatem sibi'. Quinque sensus carnalis hominis, qui ducebantur per diversas cupiditates huius mundi, iam coniuncti sunt denario interiori ut eodem currente per denarium perveniant ad quinquagesimum sempiternum, scilicet iobeleum annum, qui plenissime reddetur in resurrectione sanctorum. Post ea sexagesimus occurrit medio pasche, ubi senarius coniunctus est denario, ut sciat quisque fidelis non debere vacare⁶ domo mundata scopis et digna facta habitaculo. Senarius enim numerus perfecta opera demonstrat, quoniam ipse suis partibus compositus primus perfectus est et in sex diebus Deus opera sua fecit, et ibi similiter duo differunt inter primam feriam et quartam feriam; distat enim resurrectio

1) 'pabtismum' Hs. 2) Ioh. 9, 35. 3) Phil. 3, 20. 4) 'domŏf' Hs.
5) Ps. 32, 12. 6) 'vocare' mit übergesetztem a Hs.

nostra a resurrectione Domini: Illa clarificata est naturaliter, nostra vero per gratiam. Deinde per septuagesimum pervenitur ad clausum pascha, in quo baptismi celebratio finitur. Denarius currens per septenarium septuaginta facit. Spiritus sancti¹ dona in scripturis septenario precipue numero commendantur, sive apud Esaiam sive in Apocalipsi, ubi apertissime septem spiritus Dei perhibentur propter operationem septinariam unius eiusdemque spiritus. Deus enim, qui nos fecit suam domum in primum pascha, et præcepit operari perfecta opera in medio pascha, ipse effectum operationis tribuit in clauso pascha. Sicut bonus dominus, qui fabricat domum, ponit in² ea custodes, ut tueatur a furibus, et dat semen seminanti, unde in futuro capiat fructum. Et hic similiter duo differunt inter quartam feriam et septimam. Septem ebdomadarum ieiunium Telesforus nonus a beato Petro principe apostolorum sanxit³. De sex nullus dubitat, quin ipsius ecclesiae consuetudo sit, exponente beato Gregorio de XXXVI diebus, qui in sex septimanas (sic) exceptis dominicis continentur. Unde miror, quia dicit in omelia sua⁴, non plus esse in abstinentia quam XXXVI dies, cum si quis inchoaverit ieiunium secundum constitutionem antiphonarii et missalis, qui eius nomine titulatur, dies XL habeat in abstinentia. Non enim possumus vere dicere, quod non esset quadragesimus hic ante sanctum Gregorium, cum Augustinus dicat⁵, qui præcessit sanctum Gregorium, ut XL illi dies ante pascha observentur, ecclesiae consensio roboravit. Ut finem huic dubitationi meae vestra prudentia imponat, obnixè posco.

Ista prelibata, quae in itinere occurrerunt. Tempus est, ut de metatu cogitem. Firme teneo, quod nihil subsicivum a patribus sanctis constitutum sit, sed omnia ratione dignissima, et nihil in ecclesia frequentetur, quod non sit tritum eorum vestigiis. Qua de re vestram auctoritatem operior de duodecim lectionibus primi mensis, pro quibus istę litterae scriptę sunt, ut ipsam constituat⁶ in portum tutissimum. Pro mam tamen, quamvis presumptuose, quod mihi videtur posse congruere presenti rationi, non præponendo potiori. Quod si probabile est, oro probetur per vos; si corrigendum est, corrigatur per vos⁷. Ipsa enim consecratione hoc agitur, ut homo Deo conungatur. Respondente Gregorio interrogationi Augustini, ubi interrogavit⁸, si propter longinquitatem itineris unus episcopus ordinare posset. Illo respondente, si difficultas

1) 'sanctus' Hs. 2) 'in' von zweiter Hand. 3) Anastas. Biblioth. IX. Migne, P. lat. 127. 1175. 4) In Evang. L. I, Hom. 16. Ed. Maur. I, 1495. 5) Sermo CCX cap. VI. Ed. Migne V, 1051. 6) Auf Rasur und von zweiter Hand verbessert. 7) 'si corr. — vos' von zweiter Hand am Rande zugesetzt und vielleicht bloss Glosse. 8) Bedae Hist. eccles. I, 27. Ed. Giles. II, 114.

esset aliorum episcoporum, posse; sin autem, essent tres aut quattuor. Qua de causa ita inquit: 'Nam in ipsis rebus spiritalibus, ut sapienter et mature disponantur, exemplum trahere a rebus carnalibus possumus. Certe enim, dum coniugia in mundo celebrantur, coniugati quique vocantur, ut qui in via iam coniugii præcesserunt, in subsequenti¹ quoque copulæ gaudio misceantur. Cur non ergo et in hac spiritali ordinatione, qua per sacrum ministerium homo Deo coniungitur, tales convenient, qui vel in profectu² ordinati episcopi gaudeant, vel pro eius custodia omnipotenti Deo preces pariter fundant?' Primi apostolici semper in Decimbrio mense, in quo nativitas domini nostri Iesu Christi celebratur, consecrationes ministrabant usque ad Simplicium, qui fuit a beato Petro³ quadragesimus nonus. Ipse primus sacravit in Februario, ni fallor nullam ob aliam causam, nisi intimando, coniungendos propinquius Christi corpori, qui per sacrum ministerium provehantur. Quinquagesimus primus Gelasius secundo in eodem, quinquagesimus tertius Simachus in eodem similiter, quinquagesimus sextus Felix quartus in eodem, et ipse primus in Martio. Gregorius, qui fatus est omelias evangeliorum numero quadraginta, et explicuit Iob et ceteros quam plurimos libros, sexagesimus sextus ordinavit in quadragesima et primus in Septimbrio; Leo iunior octogesimus secundus primus in Iunio. Omnes hos menses consecratos ab eisdem apostolicis viris illorum consecratione videmus. Nescio quis titulum fecisset, quem habemus, quod oppido opto scire per vos. Si de Gelasio agitur, Gelasius namque in Februario consecravit, et post illum Simachus et Felix. Unde apparet a modernis tenor observatus, quem nos hodie tenemus. In quo quid mihi veri simile videatur, monstrabo, ut dixi, vestrae solertiæ. Hoc est in singulos articulos Christi genealogiae tangant. Et merito, quia, ut protulit sanctus Gregorius, Deo homo coniungitur per sacrum ministerium. Scimus enim per L et duas ebdomadas extendere solem⁴ cursum suum. His tripertitis per tres tesserecedecades, fiunt ebdomadæ XL duae. Tot sunt generationes, secundum Matheum, Christi cum ipso. Tot enim ebdomadæ inveniuntur a prima sabbati primi mensis usque ad quartam sabbati decimi mensis. Inter finem decimi mensis quarta sabbati et initium primi mensis prima sabbati decim ebdomadæ supersunt. Haec mihi videtur ratio, ut prima sabbati primi mensis, quod est initium XIII ebdomadarum, quasi in loco Abrahæ⁵ coniungantur per sacrum ministerium Deo fideles. Et in quarto mense secunda sabbati, quod est initium secundi catalogi⁶ quatuor-

1) Verbessert aus 'subsequentes'. 2) Verbessert aus 'profecto' Hs., 'profectu' Beda. 3) 'betro' Hs. 4) 'sole in' Hs. 5) 'Habrahe' Hs. 6) Verbessert aus 'cathalogi'.

decim ebdomadatum, similiter coniungantur quasi in loco David. In Septimbrio tertia sabbati, quod est initium tertii catalogi¹, quasi in loco Iechoniae Deo coniugantur, et habent finem in ipsa nativitate Christi, ubi aliquando in tertia ebdomada finiuntur propter anticipationem nativitatis Domini, aliquando in quarta propter tarditatem. Neque hoc sine ratione est, quia si² computatur catalogus¹ novissime tesserecedecatis³ et semel computetur Iechonias, non amplius inveniuntur cum ipso Christo, quam tredecim. Si ipse bis computetur, quattuordecim inveniuntur. Quattuordecim ebdomadae sunt a prima sabbati usque ad quarti mensis secundam sabbati; similiter ad septimi mensis tertiam⁴ sabbati. Dein iterum quattuordecim usque ad quartam sabbati decimi mensis. Congruunt sibi tempora annorum et statio memoratorum optimatum. Abraham radix pululat⁵ totius ecclesiae, cui dictum est: 'In te benedicentur omnes gentes terre', quasi primus mensis anni, quando incipit terra germinare foetus suos. David Iunio congruit, qui aestate fit, per quam designatur fidei persecutio, Domino manifestante, qui interpretatus est semen iactatum in petrosam terram et solis ortu estuans persecutionem et tribulationem significare. Ut omnibus liquet, David sepiissime persecutus est a Saule et in regno constitutus ab Absalon filio suo. Iechonias Septimbrio, quando tempus mite est, iam⁶ superato populo Israhel, et in captivitatem ducto, non seviebat furor Chaldeorum, sicut eo tempore, quando erant in fronte duelli. Christi adventus Decimbrio, quando tempestates et turbines seculi incumbunt. Magna tempestas circa Hierusalem erat eo tempore, quando in finibus Benjamin et in toto Iuda occidebantur parvuli innocentes a funesto Herode. Eodem tempore lapidatus est Stephanus et omnes discipuli dispersi sunt per regionem. Haec distantia fixa ebdomadatum pro captu meo monstravi magistro; ipse ponat lineam, ubicumque anfractum viderit, poliet. Nunc tangor, ut dicam cur duodecim dies currant per ternarium numerum divisi memoratis mensibus. Dixissem de ieiunio constituto a propheta Zacharia quarti mensis, quinti mensis, septimi mensis, decimi mensis, si idem ordo servaretur apud nos. Nunc quia⁷ mutati sunt menses, oportet considerare quod in manu tenemus. Adversarius noster diabolus semper est paratus ad decipiendum nos, sicut legimus in Apocalipsi Iohannis⁸: 'Et soluti sunt', inquit, 'quattuor angeli, qui parati erant in horam et diem et mensem et annum, ut⁹ occiderent tertiam partem hominum'

1) Verbessert aus 'cathalogi'.

2) 'quasi', verbessert 'quia si'.

3) 'tesserecedechatis' Hs.

4) 'tertia' Hs.

5) 'pululat' Hs., mit über o gesetztem v.

6) Lies 'nam'. W.

7) i ist nachträglich übersetzt.

8) Apoc. 9, 15.

9) Verbessert aus 'et'.

id est sunt maligni spiritus parati, qui singulis horarum et temporum momentis humanam esuriunt mortem. Quapropter patres nostri scuta apta paraverunt contra eorum iacula, ut strictim dicam de horis et die et intellegatur nullum aditum apertum diabolo derelictum. Sunt equinoctiales noctes duodecim horarum et dies similiter duodecim. In nocte XII psalmos habemus, unum quemque psalmum per (sic) singulis horis. In die similiter, quamvis unus psalmus cantetur, tamen totidem invenitur divisus, cum primo¹: 'Deus in nomine tuo'. Excipitur matutinale, quod recto ordine mutato, id est aurora surgente, canitur, (unde et ethimologiam habet) et vespertinale officium, quae in numero psalmorum propriam rationem habent. Completorium, quod celebratur secundum Romanum usum, quattuor psalmis quattuor vigilias custodit noctis. Unde dicitur in evangelio²: 'Quarta autem vigilia noctis'. Per singulas dominicas XVIII psalmi frequentantur. Tot enim habet horas longissima nox. Ignotum est mihi, cur in festivitatibus sanctorum et in nativitate Domini novem canantur, et tres in ebdomada pascale, quod valde desidero per vos invenire.

Hac de causa ut reor pro singulis mensibus singulos dies patres nostri constituerunt in abstinentia. Ipsaque tempora apta sunt nostro corpori (quod constat ex aere et igne et terra et aqua); aer namque humidus et calidus et siccus, aestati; terra sicca et frigida autumno; aqua frigida et humida hiemi³. Propterea dictus est homo minor mundus. Fas est consentientibus nobis supradictis qualitatibus atque faventibus ad peccandum, videlicet aere, igne, terra et aqua, ut potius oboediant ad luenda peccata, scilicet in verno, aestate, autumno et hieme. Martius ad vernum pertinet, Iunius ad aestatem, Septimber ad autumnum, Decimber ad hiemem. Id ipsum demonstravit sanctus Gregorius in omelia sua dicens⁴: 'In hoc enim mortali corpore ex quattuor elementis subsistimus, et per voluptates eiusdem corporis praeceptis dominicis contrahimus⁵. Et paulo post: 'Qui⁶ ergo per carnis desideria decalogi mandata contempsimus, dignum est, ut eandem carnem quater decies affligamus'. Sicut enim idem beatus papa docuit, decimam anni solvere per dies quadragesimales, ita docemur in oratione quattuor temporum commissa unius cuiusque mensis generaliter deflere. Altiore sensu dicam de singulis temporibus seorsum. In unoquoque tempore hoc agitur in consecratione, ut perveniatur ad gradum presbiteratus⁷. Tres namque dies ac noctes habent horas LXX duas. Sol iste visibilis omnes mundi partes in LXX duabus horis supra infraque lustrando tribus vicibus circuit. Hore LXX due

1) Ps. 53, 1.

2) Matth. 14, 25.

3) Verbessert aus 'gemi'.

4) In Evang. I. Hom. 16. Ed. Maur. I, 1494.

5) 'contrahimus' Hs.

6) 'quia' Greg. l. c.

7) Verbessert aus 'presbiteratum'.

LXX duos discipulos figurate demonstrant, qui et ipsi ad praedicandum verbum sunt missi¹ a Domino; gradum sacerdotii minoris, qui presbiteratus vocatur, sua electione signarunt. Unde merito ieiunium triduanum illo in tempore agitur, quo digni fiant sacrandi ad merita LXX duorum discipulorum pervenire. Et hoc fiat quater in anno, quia quattuor sunt plagae mundi, in quibus consecratio celebratur. Et quattuor sunt tempora, quae sol iustitiae sua luce inradiat, ad exemplum solis mundani, qui per menses² XII signiferum lustrare circulum et totum ambire consuevit. Nam et quattuor ordines in rationali, quod erat in pectore summi pontificis, qui ternos habebant lapides, congruunt anni vertentis ordini, qui per ternos menses in quattuor tempora distinguitur. Annus Domini, quem sol iustitiae per cuncta tempora nostra inlustrat, ipse est, de quo Esaias praecinebat dicens³: 'Ut predicarem annum placabilem Domini et diem ultionis Deo nostro'. Dicam et alio modo quo perveniat ad culmen apostolicum. Duodecim menses duodecim apostolorum doctrinam possumus intellegere. Unde scriptum est in apocalypsi⁴: 'Ex utraque parte fluminis lignum vitae afferens fructus duodecim, per menses singulos reddens fructum suum'. Per doctrinam duodecim apostolorum crux Christi fructificat, de qua descendit sanguis et aqua, quod nos redimendo et abluendo, cottidie facit crescere in augmentum⁵ corporis Christi. Ipsi sunt duodecim lapides, qui tipice portabantur in pectore Aaron quadripartito ordine, sicuti quadripartita sunt tempora, scilicet in uno quoque versu tres lapides ut in uno quoque tempore tres dies. Erant in rationali duodecim lapides cum inscriptis nominibus XII patriarcharum; singuli autem lapides singulis patrum nominibus inscribuntur, dum sanctorum vitam rector inspiciens, qui quibus maxime virtutum operibus floruerint, sedula inquisitione scrutantur. Et haec cuncta in abditiis sui pectoris meditando colligere atque operando proferre satagit. Decorem⁶, quem operatus est nitor gemmarum in pectore Aaron, operetur in nostro sobrietas ieiuniorum. Quod vero diversi generis lapides idem inscripti sunt, denuntiat figurate, quia multiplex est varietas in gratia bonorum operum, quibus prefata sanctorum fides et spes et caritas confirmata refulget. Diversa etenim sunt nostra quattuor tempora, sicuti praediximus. Quattuor namque ordines gemmarum habet in pectore sacerdos, quando omne quod cogitaverit, iustitia eximium, prudentia circumspectum, temperantia a malis omnibus secretum, fortitudine fuerit firmum. Quamquam iste virtutes singulorum corda sanctorum suo fulgore ornent, et precipue dominicum, qui est

1) Verbessert aus 'amissi'. 2) Verbessert aus 'mensis'. 3) Es. 61, 2.
4) Apoc. 22, 2. 5) 'augmentum' Hs. 6) Verbessert aus 'decorum'.

fons omnium virtutum et in quo habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.

Tamen coaptando convenientia presenti structurę ponam singulas singulis cordibus, adiuvante nos Scriptura. Iusticia in Abraham de quo legitur¹: 'Credidit autem Abraham Deo et reputatum est illi ad iustitiam'; prudentia David, de quo legitur²: 'In omnibus quoque viis suis David prudenter agebat et Dominus erat cum eo'. Et iterum³: 'Prudentius se agebat David, quam omnes servi Saul'; temperantia⁴ in Iechonia, in quo omnis voluptas extincta erat in captivitate; fortitudo in tempore Christi, quando fortis diabolus a fortiore Christo et eius corpore devictus est. Unde et Gabrihel, qui fortitudo Dei dicitur, missus perhibetur ad Mariam. De quo tempore specialiter dictum est⁵: 'A diebus Iohannis regnum cęlorum vim patitur et violenti rapiunt illud'. Supradicti ordines ternas habent gemmas, cum eadem iustitia, prudentia, temperantia⁴, fortitudo, sanctę trinitatis fuerint fide consecrata. In uno quoque tempore nostro quattuor temporum tres dies sunt ieiunii. Deo enim, sanctę Trinitati, coniunguntur per sacrum ministerium fideles, ut dictum est. Possumus sane in vario decore lapidum spiritualium accipere carismata virtutum ac miracula sanitarum. De quibus ipse Dominus apostolis: 'Infirmos', inquit⁶, 'curate, mortuos suscite, leprosos mundate, doemones eicite'. Quae⁷ omnia haec oportet agere in nomine sanctę Trinitatis. Vere sive hoc sive illud sive utraque designent, recte duodenarius in rationali numerus fieri precipitur, ut eorum solummodo actus et miracula, qui apostolice fidei et caritatis unitatem sequuntur, accepta Deo esse noverimus. Quod sequitur nostra consuetudo in temporibus. Hoc totum ideo dixi, ut recordemur qui Abraham filii⁸ sumus, et consecrationis donum accipimus, apostolorum conversationis et meriti. Ut, sicut in memoracione dominici ieiunii XL dies ieiunamus, ita in memoracione apostolici⁹ ieiunii XII.

Nunc oportet dicere de diebus fixis ieiuniorum, idest quarta feria et sexta et sabbati. Sanctus Augustinus ita refert de quarta feria et sexta ad Casulanum presbiterum¹⁰: 'Cur autem quarta et VI maxime ieiunet ecclesia, illa ratio reddi videtur, quod considerato evangelio, ipsa quarta sabbati, quam vulgo quartam feriam vocant, consilium repperiuntur ad occidendum Dominum fecisse Iudei. Intermissio autem uno die, cuius vespera Dominus pascha cum discipulis manducavit, qui finis fuit eius diei, quem vocamus quintam sabbati, deinde traditus est ea nocte, quae iam in¹¹ sextam sabbati, qui dies passionis eius manifestus est, pertinebat. Hic dies primus

1) Iac. 2, 23. 2) 1. Reg. 18, 14. 3) Ib. 30, 4. 4) 'temperantia' Hs. 5) Matth. 11, 12. 6) Matth. 10, 8. 7) L. 'Quia'. 8) 'filii' Hs. 9) 'dominici ap.' Hs. 10) Ep. XXXVI cap. 13. Edit. Migne II, 150. 11) 'ad' Aug.

azimorum fuit a vespera incipiens. Sed Matheus evangelista quinta¹ sabbati dicit fuisse primum² diem azimorum; quia eius vespera consequente³ futura erat caena paschalis, qua coena incipiebat azimum et ovis immolatio manducari. Ex quo colligitur, quartam sabbati fuisse, quando ait Dominus: Scitis quia post biduum pascha fiet et filius hominis tradetur ut crucifigatur. Ac per hoc dies ipse ieiunio deputatus est, quia sicut evangelista sequitur et dicit: Tunc congregati sunt principes sacerdotum et seniores populi in atrium principis sacerdotum, qui dicebatur Caiphas, et consilium fecerunt ut Iesum dolo tenerent et occiderent. Intermissio autem uno die de quo dicit evangelium: Prima autem azimorum accesserunt discipuli ad Iesum dicentes: Ubi vis paremus tibi comedere pascha? hoc ergo die intermisso, passus est⁴, quod nullus ambigit, sexta sabbati; quapropter et ipsa sexta recte ieiunio deputatur⁵. Huc usque Augustini. De eisdem⁶ feriis ita refert tripartita historia⁷: 'In Alexandria quarta et sexta feria scripture leguntur, easque doctores interpretantur et omnia fiunt preter sollemnem oblationis morem'. De sabbato ita scriptum est in libro episcopali⁸ de Innocentio papa: 'Hic constituit sabbato ieiunium celebrare, quia sabbato Dominus in sepulchro⁹ positus est et discipuli ieiunaverunt'. Unde et ipse refert in decretalibus¹⁰: 'Sabbatum vero esse ieiunandum¹¹, ratio evidentissima demonstrat' et reliqua quae secuntur. Et paulo post: 'Nam utique constat, apostolos biduo isto, id est sexta feria et septima in tristitia et in merore fuisse et propter metum Iudeorum se occuluisse. Quod utique non dubium in tantum eos ieiunasse biduum memoratur, ut traditio ecclesie habeat isto biduo sacramenta penitus non celebrari, quae forma utique per singulas tenenda est ebdomadas' et cetera. Ubi datur intellegi, non missam eos celebrasse in supra dictis diebus per annum, sicut nos hodie non celebramus in parasceve et in sabbato sancto. Quod aperte demonstrat tripartita historia in libro nono¹². 'Nam dum', inquit, 'per ecclesias in universo¹³ terrarum orbe constitutas, die sabbatorum per singulas ebdomadas sacrificia celebrantur¹⁴, hoc in Alexandria, et in Roma, quadam¹⁵ prisca traditione non faciebant'. Et in eodem sequitur: 'Rome sabbata universa ieiunant'. Cum superius scriptum sit, quod tres ebdomades ieiunarent ante pascha preter dominicam et sabbatum, vere possumus intellegere, quod primo non ieiunabant et postea constitutum fuit

1) 'quintam' August.

2) 'primam' August.

3) 'sequente' August.

4) 'dominus' Augustin.

5) 'eiusdem' Hs.

6) L. IX. c. 38. Cass.

ed. Gare. I, 323.

7) Anastas. Biblioth. XLII. Migne P. l. 128. 147.

8) 'sepulchro' Hs.

9) Ep. ad Decentium ep. Eugubinum, Migne XX, 551.

10) Verbessert aus 'ieiunando'.

11) Ed. Gare. I, 523.

12) Ver-

bessert aus 'uno versu'.

13) 'celebrarentur' Hs.

14) 'quedam' Hs.

ieiunium. Ponamus de eodem ieiunio verba sancti Augustini ad memoratum Casulanum: 'Sabbatum, quo die caro Christi in monumento requievit, sicut in primis operibus mundi requievit Deus illo die ab omnibus operibus suis. Hinc exorta est ista in regia illa veste¹ varietas, ut alii, sicut maxime populi orientis, propter requiem significandam mallent relaxare ieiunium, alii propter humilitatem mortis Domini ieiunare, sicut Romana et nonnulli² occidentis ecclesie. Quod quidem uno die, quo pascha celebratur, propter renovandam³ rei geste memoriam, qua⁴ discipuli humanitus mortem Domini doluerunt, sic ab omnibus ieiunatur, ut etiam illi sabbati ieiunium devotissime celebrent, qui ceteris per totum annum sabbatis prandent; utrumque videlicet significantes, et in uno anniversarii die luctum discipulorum et ceteris sabbatis quietis bonum. Duo quippe sunt, quae iustorum beatitudinem et omnis miserie finem sperari faciunt, mors et resurrectio mortuorum. In morte requies est, de qua dicitur per prophetam⁵: Plebs mea, intra in⁶ cellaria tua, abscondere pusillum, donec transeat ira Domini. In resurrectione autem in homine toto, id est in carne et spiritu, perfecta felicitas. Hinc factum est, ut horum duorum utrumque non significandum putaretur labore ieiunii, sed potius refectionis hilaritate, excepto paschali uno sabbato, quod discipulorum, sicut diximus, luctus propter rei geste memoriam fuerat ieiunio prolixiore signandus. Sed quoniam non invenimus, ut iam supra commemoravi, in evangelicis et apostolicis litteris, quæ ad novi testamenti revelationem proprie pertinent, certis diebus aliquibus evidenter preceptum observanda esse ieiunia, et ideo res quoque ista, sicut aliae plurimæ, quas enumerare difficile est, invenit in veste illius filiae regis, hoc est ecclesie⁷ varietatis locum. Indicabo tibi, quid mihi de hoc requirenti, responderit venerandus Ambrosius, a quo baptizatus sum, Mediolanensis episcopus. Nam cum in eadem civitate mater mea mecum esset, et nobis adhuc cathemenis parum ista curantibus, illa sollicitudinem gereret, utrum secundum morem nostrae civitatis sibi esset sabbato ieiunandum, an ecclesiae Mediolanensis more prandendum; ut hac eam cunctatione liberarem, interrogavi hoc supradictum hominem Dei. At ille, Quid possum inquit, hinc docere amplius, quam ipse facio? Ubi ego putaveram nihil eum ista responsione precepisse, nisi ut sabbato pranderemus; hoc quippe ipsum facere sciebam; sed ille secutus adiecit: Quando hic sum, non ieiuno sabbato; quando Rome sum, ieiuno sabbato, et ad quamcumque ecclesiam veneritis, inquit, eius morem

1) 'vesci' Hs. Vgl. Ps. 44, 10. 2) 'nonnullae' August. 3) 'eandam' Hs. mit Rasur vor und nach dem e. 4) 'quia' Hs. 5) Isai. 26, 20. 6) 'in' fehlt Hs. 7) 'ecclesia' Hs.

servate, si pati scandalum non vultis aut facere. Hoc responsum retuli ad matrem, eique sufficit nec dubitavit esse obediendum. Hoc etiam nos secuti sumus. Sed quoniam contigit, maxime in Africa, ut una ecclesia vel unius regionis ecclesiae, alios habeant sabbato prandentes, alios ieiunantes; mos eorum mihi sequendus videtur, quibus eorundem¹ populorum congregatio regenda commissa est'. Huc usque. Ubi hic inquisitio est, utrum sabbato ieiunandum esset, an more Mediolanensis prandendum, non mihi videtur velle significare ieiunium, quod fit a carnis (sic) abstinencia et sine discretionem horarum reficiendo, sed illud quod protrahitur usque post meridiem. Hanc discretionem sanctus Gregorius aperit, cum dicit²: 'Idcirco convivium Dei non prandium sed cena nominatur, quia post prandium cena restat, post cenam vero convivium nullum. Quapropter, qui modo precipiunt secundum auctoritatem Innocentii sabbato die³ ieiunare, et idipsum ieiunium agere in abstinencia carnis sine discretionem horarum, videtur nobis aliter commendare illud, quam ipse commendasset, precipue cum dicat, secundum normam parasceves et sancti sabbati ieiunandum'.

Proposui duos metatus vos rogandos; unum elicui in superioribus, hoc est stationem firmam de consecratione primi mensis. Nunc secundum praesto habemus, hoc est de ieiunio sabbati, utrum vobis placeat teneri morem provinciae, quod placuit sancto Ambrosio, aut interrogari Romanum pontificem, in cuius ecclesia olim mos idem erat. Nescio si adhuc sit. Absit, ut ideo dicam quasi coner resistere ammonitioni episcopi mei in aliquo. Vere ipse nondum aliquid precinuit de ieiunio memorato, sed familiariter a vobis vestrum velle requiro, quia vestrum est omnia inaequalia ad aequitatem reducere. Multa sunt necessaria mihi ad investigandum a vestra prudentia, quae non possum hic titulare. Titulabo in altero pittatio quamvis non omnia, tamen plura. De quibus omnibus iam dudum mihi desiderium manet didasculum invenire, qui me in his instrueret. Et quia prope omnes a fonte Romanae ecclesiae ad nos fluxerunt, illud tendi⁴ animo, ut inde precipue biberem. De fermento, unde collocuti sumus, ut retuli, ita narratum est, dare apostolicum in sabbato ante palmas oblatas populo, quibus non dabat aurum et argentum. Haec narratio frivola videtur mihi esse, quia quod in lectionario dicitur, quando papa fermentum dat, in missali dicitur et in antiphonario, quando elemosinam dat. Sic enim scriptum est in episcopalibus gestis⁵: 'Ab eodem die fecit, scilicet Melciades, oblationes

1) 'eorum' Aug. 2) In Evang. L. III Hom. 36. Ed. Maur. T. 1, p. 1620. 3) 'diei' Hs. 4) So die Hs. 5) Anastas. Biblioth. XXXIII. Migne P. l. 127, 1499.

consecratas per ecclesias ex consecratu episcopi, ut dirigerentur, quod declaratur fermentum'. Et iterum de Siricio¹: 'Hic constituit, ut nullus presbiter missas celebraret per omnem ebdomadam, nisi consecratum² episcopi loci designati susciperet declaratum, quod nominatur fermentum'. Innocentius papa declarat, quid velit ipsa missio, ut quia uno³ domo una coniungi non poterant diebus festis, saltem coniungerentur⁴ fermento, id est dilectione, in una ecclesia. Fermentum hanc vim habet, ut ait Hieronimus, si farine mixtum fuerit, quod parum videbatur, crescat in maius et ad saporem suum universam conspersionem trahat. Fermentum est donum caritatis. Quod si fuerit parum, in corpore multorum corda condit suo sapore, quia caritas⁵ lata est et suo vinculo omnium fidelium corda ligat. Quod significat evangelium, accipiente muliere fermentum et abscondente in farina satis tribus, donec fermentetur totum. Mulier est vir apostolicus, quasi ecclesia, qui suam dilectionem prebet farine, id est clero suo, ut omnes suo exemplo provocet ad veram dilectionem.

Quod pangit Iuvenius presbiter dicens⁶:

Fermento par⁷ est munus caeleste salubri,
 Quod magna condit mulier sub mole farinae.
 Illa dehinc modico fermenti mixta calore
 Conducto unius coalescit corpore massae.

Sive isto modo vocetur fermentum, quod agitur in sabbato memorato, sive alio modo vestra sagax prudentia poterit indagare, presto sum ad disquirendum, si iusseritis.

Hic finit liber. Amen.

1) Anastas. Biblioth. XL. Migne P. I. 128, 110. 2) Ita Anast.; consecratione' Hs. 3) Lies 'in'. W. 4) 'coniungerentur' Hs. 5) 'caritatis' Hs. 6) Evangelicae histor. II, 822 sqq. Ed. Migne 19, 214. 7) So Iuvenius; 'pars' Hs.